

УДК 347.145

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.03.05>

Тітова Ганна Олексіївна,
аспірант Хмельницького університету
управління та права, адвокат,
Керуючий партнер
Адвокатського об'єднання «КТП ГРУП»
ORCID 0000-0001-9922-3666
anna@titova.biz

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ РОЗРАХУНКІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Анотація

Розвиток інформаційних технологій призвів до виникнення нового виду розрахунків – електронних, які умовно можна виділити в окремий вид розрахунків.

Мета статті – розглянути основні ознаки, притаманні електронним розрахункам.

Наукова новизна. Наводиться перелік ознак, узагальнених автором самостійно:

- електронні розрахунки здійснюються за допомогою мережі Інтернет із використанням специфічного програмного забезпечення;
- для здійснення електронних розрахунків може бути використано фіатні кошти, електронні гроші, інші фінансові активи, криптовалюти тощо;
- електронні розрахунки здійснюються віддалено;
- мають на меті бути якомога більш наближеними до моментальних або дуже швидких;
- наявність додаткового суб'єкта – провайдера, який забезпечує їхнє виконання.

Висновки. Таким чином, ми можемо запропонувати власне визначення поняття розрахунків у сфері електронної комерції як умовного виду розрахункових зобов'язань акцесорного характеру із використанням готівкових, безготівкових коштів, електронних грошей, криптовалют, фінансових активів, відмінних від грошових коштів, а також квазівалютних систем, що здійснюються із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем та виникають внаслідок необхідності погашення грошового боргу за основним зобов'язанням у межах укладеного електронного правочину. Електронним розрахункам властиві численні підвиди, кожен з яких необхідно розглядати та відповідно регулювати із врахуванням його специфіки.

Ознаками розрахунків у сфері електронної комерції є електронна форма записів даних та застосування електронних засобів для фіксації і передачі цих даних за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем.

Можна виділити традиційні (за обов'язковою участю банківських установ) електронні розрахунки та нетрадиційні (без обов'язкової участі фінансових установ, у т.ч. банків).

Окремо наголосимо, що досі на рівні урядової фінансової політики та позиції Національного банку України не розроблено системних підходів до використання більшості нетрадиційних електронних розрахунків, зокрема криптовалют (хоча ще у 2017 році на розгляд Верховної Ради України надійшли два проекти Закону України «Про обіг криптовалют в Україні», а 14.09.2018 р. до парламенту внесено законопроект про регулювання оподаткування операцій з криптовалютами. Гострим залишається й питання налагодження ефективного механізму реалізації електронних розрахунків через використання нетрадиційних електронних розрахунків, що буде предметом подальших наших досліджень.

Ключові слова: електронний правочин, електронна комерція, розрахунки, криптовалюта.

Titova Hanna O.,
Graduate student of Khmelnytsky University
Management and Law,
Attorney at Law, Head partner of
Attorney's association «KTP GROUP»
ORCID 0000-0001-9922-3666
anna@titova.biz

CONCEPT, FEATURES AND PAYMENT METHODS IN THE SPHERE OF THE ELECTRONIC COMMERCE

Abstract

The development of information technology has led to a significant increase in the number of deals carried out using the Internet and remotely. Payments for goods, work or services are an important part of the deal. That's why so-called electronic deals led to the emergence of a new type of payments – electronic, which can be conditionally distinguished in a separate type of payments.

The purpose of the article. *Based on the practical studies of the e-commerce market, consider the main features inherent in electronic payments.*

Scientific novelty. *The following is a list of features summarized by the author:*

- *electronic payments are carried out using the Internet with the use of specific software necessary for information about the payment;*
- *for making electronic payments may be used fiat money, electronic money, other financial assets, cryptocurrencies, etc.;*
- *electronic payments are carried out remotely - the sender and recipient do not physically contact for making payment;*
- *electronic payments are intended to be as close as possible to instantaneous or very fast;*
- *making electronic payments requires the presence of an additional entity - the provider, which ensures their execution.*

Conclusions. *As a result, the author's own definition of the concept of payments in the sphere of e-commerce is proposed, main characteristics of electronic payments are determined, and the classification is carried out according to the relevant criteria. In particular, the division of electronic payments is the most expedient in the opinion of the author criterion (on the subject of settlements) for cash, cashless funds, electronic money, financial assets, different from cash, cryptocurrencies, quasi-currencies.*

Key words: *electronic transaction, e-commerce, payments, cryptocurrency.*

Актуальність теми. У сучасній філософській, правовій та економічній літературі вирішальним фактором суспільного прогресу та розвитку сучасної цивілізації стає виробництво, розподіл і споживання інформації у всіх основних сферах життєдіяльності суспільства. У ХХ ст. із винайденням комп'ютера розпочалися процеси проникнення в усі сфери діяльності людини, суспільства й держави інформаційно-комп'ютерних технологій та телекомунікаційних мереж. Якщо в індустріальному суспільстві головну роль у його розвитку відіграють речові й енергетичні компоненти, то в сучасних умовах визначальним ресурсом стає інформація, її

об'єми та якість. Ідеться, таким чином, про стрімке наближення якісно нового етапу суспільного розвитку, етапу, для якого характерною стає зміна якості інформаційної дії: ідея – першою, а інформація – вторинною, то сьогодні відбувається певне зміщення етапності. Створення інформації сьогодні здатне привести до події, закласти підвалини певного явища, розпочати процес, вплинути на виникнення ідеї. Хоча, безперечно, мотивація до продукування нової інформації впливає передусім з економічних інтересів суб'єктів соціуму, які зацікавлені в тому, щоб розпочати ці самі процеси та явища, які зацікавлені в циркулюванні в суспільстві певних ідей [1].

Так само важливою є інформація для ухвалення ключових управлінських рішень як у державному, так і недержавному секторі [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про нові інформаційні технології досі розглядалися переважно з точки зору розвитку комунікацій і вільного обігу інформації. Однак названі події логічно призвели до появи електронного врядування та електронної комерції. Якщо перше знаходиться у прямій залежності від забезпечення публічних інтересів держави та суспільства, то друге явище починає активно конкурувати з традиційними сферами реалізації економічних інтересів людини в обміні товарами та наданням послуг. Водночас загострюється проблематика забезпечення прав та свобод людини в інтернет-просторі. Зберігання «досьє» на користувачів інтернету та веб-ресурсів для різних потреб і ризику порушення недоторканності приватного життя з боку публічних та приватних установ за допомогою комплексного використання новітніх технологій ще ніколи не були настільки гострими й небезпечними.

Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства прийняв 12 грудня 2003 року Женевську Декларацію принципів побудови інформаційного суспільства [3]. У ній, зокрема, зазначено: «Державні органи, а також приватний сектор, громадянське суспільство, Організація Об'єднаних Націй та інші міжнародні організації грають важливу роль і несуть відповідальність за розвиток інформаційного суспільства і, в належних випадках, за процеси прийняття рішень. Побудова інформаційного суспільства, орієнтованого на інтереси людей, є спільним зусиллям, що вимагає співробітництва і партнерства між усіма заінтересованими сторонами» [4]. З практичної точки зору реалізацією зазначеного гасла стає нормативне регулювання питання визначення поняття, особливостей та видів розрахунків у сфері електронної комерції.

Питання електронної комерції, електронних правочинів, інформаційних відносин та електронних розрахунків тощо розглядалися в різному контексті Н. Блажівською, Ю. Борисовою, О. Васильєвою, М. Дутовим, В. Желіховським, О. Кононенко, О. Кохановською, А. Новицьким, А. Чучковською, К. Шахбазян та ін.

Водночас питання поняття, особливостей та видів розрахунків у сфері електронної комерції з позицій цивільного права у науковій літературі достатньо широко не досліджувалися, що обумовлює актуальність дослідження.

Постановка проблеми. Проаналізуємо особливості та види розрахунків у сфері електронної комерції, запропонуємо визначення їх теоретичного поняття. Відповідно до положень ч. 1 ст. 2 Закону України «Про електронну комерцію» законодавство України у сфері електронної комерції ґрунтується на Конституції України [5], Цивільному [6] та Господарському кодексах України [7], законах України «Про електронні документи та електронний документообіг» [8], «Про електронний цифровий підпис» [9], «Про захист прав споживачів» [10], «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [11]. Відповідно до ч. 1 ст. 202 ЦК України «правочиною є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків». Практичне калькування цього поняття ми можемо побачити у п. 7 ст. 3 (визначення термінів) Закону України «Про електронну комерцію» «електронний правочин – дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем» [12]. Правова система України містить також визначення інформаційно-телекомунікаційної системи як сукупності інформаційних та телекомунікаційних систем, які у процесі обробки інформації діють як єдине ціле (ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах») [13].

Таким чином, законодавство містить вихідні положення, які визначають поняття електронний правочин. Проте виникає питання, наскільки досконалим є правове регулювання системи розрахункових операцій у сфері електронної комерції та можливостей використання окремих платіжних засобів.

Мета статті – розглянути основні ознаки, притаманні електронним розрахункам.

Виклад основного матеріалу. Для початку наголосимо, що з класичних позицій визначення розрахунків в економічній теорії під ними розуміють економічну категорію, обумовлену умовами господарювання, яка описує систему правовідносин щодо ви-

конання грошових та інших майнових зобов'язань боржників перед кредиторами (контрагентами), автономних від основного договору між ними і виконуваних у відповідно до принципів організації в готівковій або безготівковій формах (за участю або без безпосередньої участі готівки). У готівкових розрахункових відносинах предметом виступають гроші. Безготівковим розрахунковим відносинам властивий особливий предмет – майно у вигляді прав вимоги до фінансової установи на гроші, що є власністю клієнта та перебувають у тимчасовому розпорядженні цієї установи на підставі договору між клієнтом та відповідною установою. Загальні засади функціонування розрахунків та платіжних систем в Україні регулюються законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про поштовий зв'язок», іншими законодавчими актами України та нормативно-правовими актами Національного банку України.

У цивільному праві під розрахунками розглядаються цивільні правовідносини, які виникають між суб'єктами основного зобов'язання із залученням спеціального суб'єкта з метою припинення грошового зобов'язання, обумовленого основним зобов'язанням.

При цьому, на думку Я. О. Хірс, розрахункові відносини є акцесорними грошовими зобов'язаннями, що виникають внаслідок необхідності погашення грошового боргу за основним зобов'язанням, але при цьому є особливими, оскільки після виникнення як акцесорне зобов'язання вони отримують самостійне та незалежне значення і вже не можуть бути припиненими в інший спосіб, як погашення саме розрахункового зобов'язання [14]. У розрахункових відносинах у більшості випадків бере участь спеціальний суб'єкт – банк (інша фінансова установа). При цьому ролі між всіма суб'єктами розподіляються таким чином: боржник за основним зобов'язанням (тобто, особа, що має погасити грошовий борг) стає кредитором для спеціального суб'єкта; у спеціального суб'єкта виникає обов'язок здійснити певні дії на користь іншого суб'єкта, який в основному зобов'язанні є кредитором, але в розрахункових відносинах виступає зацікавленою

третьою особою, до якої у власність мають перейти визначені грошові засоби за умови належного виконання свого обов'язку спеціальним суб'єктом. Спеціальний суб'єкт та боржник за основним зобов'язанням у розрахункових відносинах є відповідно дебітором та кредитором [15].

Водночас розвиток інформаційних технологій призвів до виникнення нового виду розрахунків – електронних, які умовно можна виділити в окремий вид розрахунків на підставі специфічності правовідносин, у рамках яких він здійснюється, а також у зв'язку з їх дистанційним здійсненням. Деякі види таких розрахунків фактично є класичними готівковими та безготівковими розрахунками із використанням сучасних технологій, які створюють т. зв. надбудови, що збільшують зручність та швидкість класичної оплати. Також значна частина електронних розрахунків не відноситься ані до готівкових, ані до безготівкових розрахунків. Одночасно з цим необхідно зазначити, що «електронні розрахунки» хоч і існують самостійно (тобто за їх допомогою повністю виконується зобов'язання боржника щодо розрахунку за правочином), проте так чи інакше платниками / отримувачами використовується кожна із класичних форм розрахунків. Наприклад, коли платник не має саме тих засобів електронних розрахунків, які приймає в оплату отримувач. Або отримувач в таких розрахунках насамкінець має бажання отримати фіатні кошти [16, с. 445–446].

Доцільно було б розглянути основні ознаки, притаманні електронним розрахункам як умовній категорії (узагальнено автором):

- електронні розрахунки здійснюються за допомогою мережі Інтернет із використанням специфічного програмного забезпечення, необхідного для проведення інформації щодо відповідного платежу (наголосимо, що до такого програмного забезпечення не завжди можна віднести клієнт-банк або іншу банківську програму щодо обслуговування клієнта цього банку);

- для здійснення електронних розрахунків може бути використано фіатні кошти (готівкові та безготівкові кошти), електронні гроші, інші фінансові активи, криптовалюти тощо;

- електронні розрахунки здійснюються віддалено, тобто відправник і отримувач не

контактують фізично для проведення оплати, але можуть зустрітися для отримання товарів, робіт, послуг. Ця ознака одночасно є однією з найбільших зручностей, а тому і перевагою електронних розрахунків;

- мають на меті бути якомога більш наближеними до моментальних або дуже швидких;

- ще однією ознакою електронних розрахунків є наявність додаткового суб'єкта – провайдера, який забезпечує їхнє виконання.

Поділ на види електронних розрахунків можна здійснювати за різними критеріями (способом платежу, суб'єктами здійснення платежу). Найбільш доцільним, на нашу думку, є критерій предмета розрахунків, тобто із використанням якого саме активу він здійснюється.

Готівкові кошти. В електронних розрахунках використовуються зокрема через платіжні пристрої. Для прикладу, за результатами сплати готівкою через програмно-технічний комплекс самообслуговування на користь торговця фактично за допомогою специфічного програмного забезпечення цього ПТКС та мережі Інтернет торговець отримує інформацію про такий платіж у режимі он-лайн.

Безготівкові кошти. Існує дуже багато онлайн-сервісів, які фактично базуються на оплаті з банківського рахунку особи. Популярністю у світі користуються такі небанківські сервіси: PayPal, Visa Checkout, Masterpass, Apple Pay тощо. Спірним є питання віднесення клієнт-банку або інших банківських продуктів, що створені для обслуговування клієнта цього банку, до специфічного програмного забезпечення для розрахунків. Залежно від їх технологічної прогресивності вони, з одного боку, є класичним засобом, що по швидкості проведення платежу не надає переваг порівняно із поданням платіжного доручення через касу банку, з іншого боку – на базі банків існують сервіси, які дозволяють зручно та моментально здійснювати переказ коштів (наприклад, сервіс Монобанк, «Приват 24», мобільний банкінг Альфа-банк, Ощад 24/7).

До цього виду електронних розрахунків можна також віднести кредитні кошти (наприклад сервіси, які в режимі он-лайн надають кошти на придбання конкретного товару, з прямою оплатою на рахунок продавця товару і без зайвої операції з перерахування коштів на рахунок клієнта).

Також до видів електронних розрахунків відносяться: *електронні гроші, фінансові активи, відмінні від грошових коштів, криптовалюти, квазівалюти*, які потребують окремого детального дослідження.

Вкрай дискусійною проблемою нині виступає питання про наукове наповнення поняття електронних грошей. Такі розрахунки можуть здійснюватися із використанням платіжних інструментів, шляхом переказу коштів або оплати готівкою з дотриманням вимог законодавства щодо оформлення готівкових та безготівкових розрахунків (здійснюються відповідно до законів України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» тощо), а також в інший спосіб, передбачений законодавством України. На жаль, багато питань у цій сфері залишилися не вирішеними на нормативно-правовому рівні. Також додамо, що Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР, визначаючи правові засади застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг, поширює його дію на всіх суб'єктів господарювання та їх господарські одиниці, які здійснюють розрахункові операції у готівковій та/або безготівковій формі [17]. Відповідно до ст.2 цього Закону розрахункова операція – це приймання від покупця готівкових коштів, платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо за місцем реалізації товарів (послуг), видача готівкових коштів за повернутий покупцем товар (ненадану послугу).

Пунктом 4 розділу I Положення про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням, затвердженого постановою Правління Нацбанку України від 05.11.2014 р. № 705, визначено, що система електронної торгівлі (комерції) – сукупність правил, процедур і програмно-технічних засобів, використання яких дає змогу користувачу здійснити віддалений доступ до преїскурантів торговців, подати замовлення на поставку й оплату замовлених товарів (послуг) [17].

Документи за операціями із використанням електронних платіжних засобів та інші документи, що застосовуються в платіжних

системах для платіжних операцій із використанням електронних платіжних засобів, можуть бути в паперовій та/або електронній формі. Вимоги до засобів формування документів за операціями із застосуванням електронних платіжних засобів і їх оброблення визначаються платіжною системою з урахуванням вимог, установлених нормативно-правовими актами Нацбанку.

Під час здійснення операцій із використанням електронних платіжних засобів у системах електронної комерції та інших системах дистанційного обслуговування дозволяється формування в електронній формі документа за операцією із використанням електронного платіжного засобу за умови доставки його користувачу. Документи за операціями із використанням електронних платіжних засобів мають статус первинного документа та можуть бути використані під час урегулювання спірних питань.

Враховуючи викладене, при здійсненні розрахунків за товари (послуги) суб'єкти господарювання зобов'язані відповідно до законодавства застосовувати реєстратори розрахункових операцій, у тому числі у разі здійснення безготівкових розрахунків із використанням мережі Інтернет. При цьому розрахункові документи при продажу товарів (послуг) через мережу Інтернет видаються у випадку їх безпосереднього надання споживачу. Водночас, якщо не визначено місце розрахунків, проведених на підставі рахунку у безготівковій формі за допомогою платіжних карт Visa і MasterCard при наданні інформаційно-консультаційних послуг, отриманні комп'ютерних та інших програм за допомогою мережі Інтернет, реєстратори розрахункових операцій не використовуються [18].

Тривалий час також обговорюється складність і суперечливість українського платіжного законодавства, необхідність його спрощення, вдосконалення платіжних систем із використанням Інтернету, електронних грошей тощо. Питання цих розрахунків вимагає окремого розгляду, зокрема використання мобільних пристроїв, альтернативних способів роздрібних платежів та взагалі вдосконалення платіжного законодавства, тому тут не будемо на них зупинятися детально. Додамо, що Національний банк України рекомендує громадянам вико-

ристовувати послуги з переказу віртуальних коштів лише тих платіжних систем, систем розрахунків, які внесені до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури. Національний банк України не несе відповідальності за можливі ризики і втрати, пов'язані з використанням віртуальних валют у розрахункових операціях. При цьому, враховуючи чинні норми законодавства України, Національний банк України не несе відповідальності за можливі ризики і втрати, пов'язані із використанням електронних грошей або фінансових інструментів, які використовуються у зареєстрованих ним системах електронних грошей або системах розрахунків. Такі засоби платежів не є коштами на банківських рахунках осіб, а тому в разі припинення діяльності з тих чи інших причин суб'єкта, який «випускає» такі засоби платежу, не гарантуються Фондом гарантування вкладів фізичних осіб та не є зобов'язаннями держави перед користувачами таких систем.

Особливе місце при цьому посідають «електронні гроші». Вимоги, що регулюють випуск та використання електронних грошей в Україні, викладено у Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» й Положенні про електронні гроші в Україні, затвердженому постановою Правління Національного банку України від 4 листопада 2010 р. № 481 [19]. Зокрема, у ст. 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» визначено поняття «електронні гроші» – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі. При цьому емітенти мають право здійснювати випуск електронних грошей, виражених лише в гривнях. Також відповідно до статті 9 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» платіжні організації платіжних систем, учасники платіжних систем та оператори послуг платіжної інфраструктури мають право здійснювати діяльність в Україні виключно після їх реєстрації шляхом внесення відомостей про них до Реєстру. Порядок такої реєстрації визначено Положенням про порядок реєстрації платіжних сис-

тем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 04.02.2014 р. № 43 [20].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що до загальних рис безготівкових розрахунків і електронних грошей відноситься форма запису даних – електронна, а також використання подібних електронних носіїв запису і передачі даних. Однак з економічної точки зору безготівкові кошти та електронні гроші – різні економічні феномени, при яких головна відмінність електронних грошей від електронної форми безготівкових коштів полягає в відсутності зв'язку перших із конкретними банківськими рахунками користувачів систем електронних грошей. Крім того, третім агентом при здійсненні операцій з електронними грошима можуть бути, крім банків, оператори систем електронних грошей, оператори мобільного зв'язку та інтернет-провайдери, а також фізичні особи. З огляду на сказане, до спільних рис безготівкових коштів в електронній формі та електронних грошей можна віднести електронну форму записів даних та застосування схожих електронних засобів для фіксації і передачі даних.

Таким чином, з першого погляду видається, що система розрахунків у сфері електронної комерції в Україні має достатньо розгалужену базу та є адекватною вимогам сьогодення. Проте насправді це лише поверхнєве враження. Практично, електронні розрахунки у сфері електронної комерції розділено на дві сфери. Перша з них – це сфера традиційних електронних розрахунків, а інша – нетрадиційних. Істотною відмінністю між ними є «походження» відповідної «валюти виконання зобов'язань», в яких виконуються розрахунки, та ставлення державного регулятора до питання визначення нормативних засад їх обігу.

Традиційний електронний розрахунок – це система здійснення міжбанківських розрахунків на підставі запиту клієнта. Учасниками традиційних електронних розрахунків є юридичні особи, банки, кредитні організації (їх філії) та інші клієнти. Критеріями такої традиційності є нормативне врегулювання, стійка «звичність» до використання в обігу та давність виникнення розрахунків у сфері комерційної діяльності.

Фактичною метою оплати через банківську систему електронних платежів є прискорення грошового обміну, зменшення суми грошових коштів у готівковій формі та підвищення якості банківських послуг. Слід зазначити, що найрозвиненішою формою такого типу електронних обчислень є платіжні картки. Задля регулювання використання платіжних карток та національних банківських платежів має формуватися окрема нормативна база їх обігу. Основною проблемою електронної системи розрахунків є створення системи стійкості захисту банківської інформації та рахунків клієнтів, а також система стійкості банківської системи України в цілому.

Нетрадиційний електронний розрахунок – це система здійснення розрахунків із використанням криптовалют, фінансових активів, відмінних від грошових коштів, а також квазівалют (наприклад, для певного кола осіб це може бути валюта розрахунків ігрових онлайн систем для учасників таких систем).

При здійсненні нетрадиційних електронних розрахунків між фізичними особами або в разі розрахунків між фізичною особою та суб'єктом господарювання участь банківських установ не є обов'язковою. Залучення банків при операціях за участі юридичних осіб, що може мати місце, наприклад, через використання криптовалютної біржі як організації, що забезпечує взаємозв'язок між суб'єктами криптовалютних операцій та здійснює обмін криптовалюти на електронні гроші, валютні цінності, цінні папери, грошові кошти тощо.

Висновки. Таким чином, ми можемо запропонувати власне визначення поняття *розрахунків у сфері електронної комерції* як умовного виду розрахункових зобов'язань акцесорного характеру із використанням готівкових, безготівкових коштів, електронних грошей, криптовалют, фінансових активів, відмінних від грошових коштів, а також квазівалютних систем, що здійснюються із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем та виникають внаслідок необхідності погашення грошового боргу за основним зобов'язанням у межах укладеного електронного правочину. Електронним розрахункам властиві численні підвиди, кожен з яких необхідно розглядати та відповідно регулювати із врахуванням його специфіки.

Ознаками розрахунків у сфері електронної комерції є електронна форма записів даних та застосування електронних засобів для фіксації і передачі цих даних за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем.

Можна виділити традиційні (за обов'язковою участю банківських установ) електронні розрахунки та нетрадиційні (без обов'язкової участі фінансових установ, у т. ч. банків).

Окремо наголосимо, що досі на рівні урядової фінансової політики та позиції Національного банку України не розроблено системних підходів до використання більшості нетрадиційних електронних розрахунків, зокрема криптовалют (хоча ще у 2017 році на розгляд Верховної Ради України надійшли два проекти Закону України «Про обіг криптовалют в Україні», а 14.09.2018 р. до парламенту внесено законопроект про регулювання оподаткування операцій з криптовалютами. Гострим залишається й питання налагодження ефективного механізму реалізації електронних розрахунків через використання нетрадиційних електронних розрахунків, що буде предметом подальших наших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Грінчак Т. Ю. Інформаційне завтра: яким йому бути? *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2006. № 52.
2. Мищак І. М. Досвід оперативно-організаційної та методичної роботи щодо інформаційного забезпечення управлінських рішень. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Вип. 14 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. АБУ; Ред. кол.: О. С. Онищенко (гол.) та ін. К., 2005. С. 67–74.
3. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті» від 12 грудня 2003 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c57 (Дата звернення: 20.02.2019).
4. Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства. Підсумкові документи. URL: <http://www.khpg.org> (Дата звернення: 20.02.2019).
5. Конституція України від 28 червня 1996 року. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (Дата звернення: 20.02.2019).
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (Дата звернення: 20.02.2019).
8. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (Дата звернення: 20.02.2019).
9. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22 травня 2003 р. № 852-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15> (Дата звернення: 20.02.2019).
10. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12/print> (Дата звернення: 20.02.2019).
11. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2346-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> (Дата звернення: 20.02.2019).
12. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-19/print> (Дата звернення: 20.02.2019).
13. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.06.1994 р. № 80/94. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80/print> (Дата звернення: 20.02.2019).
14. Хірс Я. О. Цивільно-правове регулювання розрахункових відносин за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2011. 18 с.
15. Хірс Я. О. Об'єкт та суб'єкти розрахункових відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2009. № 12. С. 473–475.
16. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов та ін. К.: Центр наукових досліджень Національного банку України; Знання, 2011. 504 с.
17. Положення про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням: Постанова Прав-

ління Нацбанку України від 05.11.2014 р. № 705. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14> (Дата звернення: 20.02.2019).

18. Мокряк М. Щодо порядку проведення розрахунків у системі електронної торгівлі. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8198>

19. Голубєва Н. Ю. Реалізація угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у частині електронної торгівлі. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8779/64-69.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Дата звернення: 20.02.2019).

20. Про затвердження Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури: Постанова Правління Національного банку України від 04.02.2014 р. № 43. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0348-14> (Дата звернення: 20.02.2019).

References:

1. Granchak, T. Yu. (2006). Informatsiyne zavtra: yakym yomu buty? *Mul'tiversum. Filosofs'kyu al'manakh*, 52 [in Ukrainian].

2. Myshchak, I. M. (2005). Dosvid operatyvno-orhanizatsiinoi ta metodychnoi roboty shchodo informatsiinoho zabezpechennia upravlinskykh rishen. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. Vyp. 14, 67–74 / NAN Ukrainy. Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. ABU; Red. kol.: O. S. Onyshchenko (hol.) ta in. Kyiv [in Ukrainian].

3. *Deklaratsiya pryntsyviv «Pobudova informatsiinoho suspil'stva – hlobal'ne zavdannya u novomu tysyacholitti»*. (2003). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c57 (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].

4. *World Summit on the Information Society. Final documents*. URL: <http://www.khpg.org>. (Last accessed: 20.02.2019).

5. Verkhovna Rada Ukrainy. (1996). *Konstytutsiya Ukrayiny vid 28 chervnya 1996 roku*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].

6. Verkhovna Rada Ukrainy. (2003). *Tsyvil'niy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy*

№ 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print> (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].

7. Verkhovna Rada Ukrainy. (2003). *Hospodars'kiy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy № 436-IV*. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].

8. Verkhovna Rada Ukrainy. (2003). *Pro elektronni dokumenty ta elektronny dokumentoobih: Zakon Ukrainy № 851-IV*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (Last accessed: 19.02.2019) [in Ukrainian].

9. Verkhovna Rada Ukrainy. (2003). *Pro elektronnyy tsyfrovyy pidpys: Zakon Ukrainy № 852-IV*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15> (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].

10. Verkhovna Rada Ukrainy. (1991). *Pro zakhyst prav spozhyvachiv: Zakon Ukrainy № 1023-XII*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12/print> (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].

11. Verkhovna Rada Ukrainy. (2001). *Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukrayini: Zakon Ukrainy № 2346-III*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].

12. Verkhovna Rada Ukrainy. (2015). *Pro elektronnu komertsiyu: Zakon Ukrainy № 675-VIII*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/675-19/print> (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].

13. Verkhovna Rada Ukrainy. (1994). *Pro zakhyst informatsiyi v informatsiynotelekomunikatsiynnykh systemakh: Zakon Ukrainy № 80/94* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80/print> (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].

14. Khirs, Y. O. (2011). *Tsyvil'no-pravove rehulyuvannya rozrakhunkovykh vidnosyn za zakonodavstvom Ukrayiny*. (Master's thesis). Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka [in Ukrainian].

15. Khirs, Y. O. (2009). Obyekt ta subyekty rozrakhunkovykh vidnosyn. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu, seriya «Pravo»*, 12, 473–475 [in Ukrainian].

16. Arbuzov, S. H., Kolobov, Yu. V., Mishchenko, V. I. (2011). *Bankivs'ka entsyklopediya*. Kyiv: Tsentr naukovykh doslidzhen' Natsional'noho banku Ukrayiny; Znannya [in Ukrainian].

17. Pravlinnya Natsbanku Ukrainy. (2014). *Polozhennya pro poryadok emisiyi elektronnykh platizhnykh zasobiv i zdiysnennya operatsiy z yikh vykorystanniam*: Postanova № 705. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14> (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].
18. Mokryak, M. *Shchodo poryadku provedennya rozrakhunkiv u systemi elektronnoyi torhivli*. URL: <http://www.visnuk.com.ua/en/pubs/id/8198> (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].
19. Holubyeva, N. U. *Realizatsiya uhody pro asotsiatsiyu mizh Ukrayinoyu ta Yevropeys'kym Soyuzom u chastyni elektronnoyi torhivli*. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8779/64-69.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].
20. Pravlinnya Natsional'noho banku Ukrainy. (2014). *Pro zatverdzhennya Polozhennya pro poryadok reyestratsiyi platizhnykh system, uchasykiv platizhnykh system ta operatoriv posluh platizhnoyi infrastruktury*: Postanova № 43. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0348-14> (Last accessed: 20.02.2019) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12 травня 2019 р.